

общото, типичното. Естествено това е тема за отделен разговор, в който — ако се преодолее инерцията на остарелите представи и субективните несъгласия — ще се очертае в цялата си мащабност и плодотворност почти двадесетлетното развитие на онова направление в съвременната ни критика, което по навик наричаме „есенстично“ или „импресионистично“...

Разбира се, моята цел бе много по-скромна — да очертая няколко шриха от силуета на един ярък и концептуален критик и неговата значителна литературно-критическа дейност.

Христо Стефанов

АЛЕКСАНДЪР СПИРИДОНОВ ОБРАЗИ И ИДЕИ

В „ОБИКНОВЕНИ ХОРА“

Изд. Български писател, С., 1975
с. 232

Съвременната ни литература предлага все по-често интересни произведения за изследване, нови „загадки“ за критическия анализ, богатство от теми и образи. Литературното развитие все повече крие изненади, предизвиква критическото внимание, дава възможност да се види характерното в него, това, което е основно и закономерно. В тази връзка именно откриваме и стремим се на редица критици да откликнат навреме на новите творчески търсения и открития, да бъде дадена навреме истинската оценка на ярки творби.

Едно определено възходящо развитие показва през последните години литературно-критическият очерк. Нарастава интересът към авторската личност, към съкровения мир на твореца. Показателно е това, че бяха създадени въздуващи портрети на писатели от миналото и съвременната ни литература, в които всеотчетливо и задълбочено се анализира техният път на развитие, разкриват се истинските черти, отразени в творческото им дело.

Все още малко са обаче изследванията, посветени само на едно произведение, което има изключително място както за отделния автор, така също и в националното ни литературно развитие. Наистина за изследвателя е доста трудно да отдели само една творба, върху нея да изгради представите за художествената самобитност, да разкаже с пълнота и верен литературно-критически анализ „биографията“ на книгата, която е заела достойно място. Но примери и в това отношение могат да се посочат

и те са доста убедителни. Тук имам пред вид изследването на проф. Ефрем Карандилов „Най-българското време“, посветено на прославените „Записки по българските въстания“ от Захари Стоянов, книгата на Милена Цанева „По страниците на „Под игото“, проникната от вдъхновена обич и преклонение.

Литературният критик Александър Спиридонов е поел риска да напише монографично изследване за съвременно произведение, като се е насочил към романа-епопея в шест части „Обикновени хора“ от Георги Караславов — една творба, която още с публикуването на отделните книги постепенно ставаше голямо литературно събитие, чиято епическа мащабност не можеше да не предизвиква пиетет и възхищение. Един от най-големите майстори на българската проза, всеизвестният автор на „Татул“ и „Снаха“, на „Ленко“, „Орлов камък“, „Селкор“ и „Танго“ потърси голямото платно на романа-епопея, за да избрази един от най-ярките исторически периоди на националната ни история. Повече от три десетилетия на народния живот са отразени в поредицата романи, свързани не само от бързотеката на събитията, но и от образите на отделните герои.

В книгата на Ал. Спиридонов „Образи и идеи в „Обикновени хора“ се проследява развитието на тази „епопея на три десетилетия“, внимателно се навлиза в нейния неспокоен свят, анализират се герои и проблеми, направен е опит да се разкрие най-характерното и яркото в нея. Наистина произведението на Г. Караславов дава прекрасна възможност за анализ и критически обобщения, за интересни съпоставки и тълкуване на образи и събития. Тя гъмжи от страсти и възмущения, в нея е отразена острата динамика на обществено-политическия развой, загребени са и раздвижени дълбоки пластове от националния бит, от неговата неповторима същност.

Още в самото начало на своята монография за произведението Ал. Спиридонов е доловил нещо много вярно, което е определило и неговия подход при понататъшната му работа, дадо е насоките на неговите критически наблюдения. Той пише: „Обикновени хора“, епична поредица от романи, трябва да се оценява, като се държи сметка за това, всяка част да се разглежда сама за себе си, защото всички те са относително завършени и самостоятелно звучащи, но и в рамките на цялата поредица.“ Става ясно, че преливането между тези шест части композиционно, в рамките на цялата творба, е усложнено, трябва да се търсят тънките свързваци детайли, да се определи точното авторско виждане и намерение при писането на цялата книга.

От друга страна, изследвайки композиционната структура на „Обикновени

хора". Ал. Спиридонов търси основното сюжетно-тематично развитие, богатата обществено-политическа идейност, разнообразието от образи и групировки, които са носители на движещите идеи, на основния авторски замисъл. Критикът правилно изяснява: "Георги Караславов пише шест романа за три десетилетия и във всеки роман присъствува семейството — като битова почва, като платформа, народно-психологически и национално-характерологически подхранваща героите, като територия, където социалното и класовото се преучупват по особен начин, за да се отразят на извятия на личността и на хуманистичния патос на разказа." Без разкриването на дълбоко националното виждане на писателя, без изследване на изключително народността характер на неговото произведение трудно могат да се видят основните му черти, неговата физиономия, да се направи прецизна характеристика.

В това отношение Ал. Спиридонов наистина е успял да се домогне до интересни наблюдения, да види корените на таланта и майсторството на големия писател. Детайл по детайл литературният критик разплита сложния възел от събития и проблеми, възкресява бита и атмосферата на село Проходец, изследва пластично извенията образи на отделните герои. На Тошавровия род той отделя специално внимание като централен в епичното произведение, търси родовете му връзки, внимателно се спира на всеки от неговите представители. Както Георги Караславов е пресъздал в книгата си семействата на Кръстю и Лика Тошаврови, на Станка и Въкрил, на Тоню Тошавров и Воденичарови, на Киро и Доца, на Къстю и Марина, на Атанас Пинтов и др., така и Спиридонов разглежда тяхното развитие, за да изясни идейно-тематичните обобщения, осмислянето на техните характери на фона на раздиращи класови конфликти, на остри социални трусове. В това богатство от герои критикът вижда и майсторството на писателя да запази техните човешки черти, осезателното им присъствие по страниците на отделните части. Той не е изградил образи-тезиси, не е маркирал само човешките вълнения и преживявания, а е съумял да бъде убедителен в тяхната характеристика, да ги извае с жизнена пълнота и неповторимост.

Като разглежда последователно шестте части на романа, Ал. Спиридонов внимателно е проследил развитието на всеки герой, неговата съдба, лутанията и паденията, извисяванията и трагизма. Той е успял да запази единността на своите анализи, да бъде верен на духа на творбата, да не разкъсва нейната жива плът. И това е едно от най-хубавите качества на книгата "Образи и идеи в „Обикновени

хора". На централната героиня Станка естествено е отделено специално внимание, нейният образ е обгледан от всички страни, показан е с цялото й величие и висота, със земна сила и красота. Но критикът изяснява образа не като го отделя от цялото, без да го изважда от неговото живо обкръжение.

Така е и при анализа и на останалите образи в книгата. Ал. Спиридонов е потърсил тяхното общо съзвучие, което съответства и на виждането на писателя, на неговото майсторство с дълбок психологизъм и вещина да разкрива своите герои, да ги показва чрез сложната мрежа на взаимоотношенията и страстите. Това, разбира се, съсем не значи, че отделните герои нямат самостоятелен живот в книгата, не ни заразяват със самобитността си и индивидуалната отлика. Напротив, Георги Караславов е изключителен майстор при индивидуализацията на отделния образ, но верен на своята концепция, той винаги свързва героите с обществената обстановка и времето, търси тяхната активност, остриите съблъсъци на мирогледи, на класова вражда и непримиримост.

Чрез уплътнението на отделния герой, чрез неговата жива характеристика, душевното му богатство, разностранността на вълненията и търсенията откриваме много от особеностите на живота и времето, на периода след Първата световна война до народната победа на Девети септември 1944 г. Затова неизбежна е и поляризацията на героите, тяхното класово съотношение. Наистина Георги Караславов отделя централно внимание на Станка и нейното семейство, тяхната участ изгражда основната канава на романа, но той не изобразява едностранчиво събитията, класовата борба. Той рисува образите на хора от различни обществено-класови лагери, търси онова, което би обогатило неговото произведение, би му придало автентичност. От документалното начало авторът се е движел към живите герои, към хората, за да може чрез тях да разкрие своите идеи, проблемите на социалната действителност. Ето кое кара литературния критик да търси всяка социална отсенка на отделния образ, да се стреми да види неговото своеобразие, класово-историческата му същност.

Много успешно Ал. Спиридонов анализира отделните герои чрез съпоставката, внимателно отделя чертите, посочва силни и слаби страни, домогва се до по-прецизно анализиране на човешкия съкровен свят. Така е, когато пише за Станка, за Въкрил, за Касаветов, за Атанас Пинтов, Пиронев, Златко Чучев, Иван, Лика. . . Редуват се различни съдби, носещи своята класова окраска, принадлежността си към двете страни на барикадата. Тръгнал от анализа на бита, на семейната атмосфера, авторът

на изследването все повече се насочва към обществената изява на отделния образ, на неговото отношение към обществено-политическите събития, участието в тях.

Но той не опростява, както и самият писател, преценките за отделните герои, не отхвърля с лека ръка „противниците“, не следва симпатите и предпочитанията си, а се стреми да бъде верен тълкувател на сложното и обемно произведение, анализирайки отделната част, държи винаги сметка за цялото, за основното движение на действието.

Особено внимание Ал. Спиридонов в книгата си „Образи и идеи в „Обикновени хора“ е отделил на реализма на автора, на жизнената правда. Чрез богатство от примери той доказва колко верен е на духа на времето Караславов, как убедително навлиза той във вътрешния мир на своите герои, разкрива техните мечти и копнежи, техните терзания и класови упования. От бита постепенно е проследена и обществената изява, с реалистични краски е предадена автентичността на обстановката в България, изменениата в нея.

Ал. Спиридонов правилно е показал и ярката политическа проблематика на голямото произведение, която багри всяка негова страница, кипи и пулсира с движението на събитията напред. И още нещо — той доказва чрез своите анализи, че мощният обществен заряд не накърнява художествените достойнства, не измества замишля и стремежа на художника ярко да изобрази отделния герой чрез историческата политическа панорама на живота и времето. Авторът на изследването правилно отбелязва: „Магията на изкуството в „Обикновени хора“ е толкова силна, изявата на многоостранния талант на Георги Караславов е така пълна, че ние трудно бихме отделили социалния, класовия патос от националния, трудно бихме отделили комунистическите идеи от концепцията за бъдещото развитие на България, трудно бихме отделили мечтата, романтическата насоченост към бъдещето, към едно ново есоциалистическо общество от мечтата и грижата за процъфтяване на България.“

Струва ми се, че Спиридонов би могъл да изпъни повече редица от своите наблюдения за майсторството на писателя, ако беше направил и някои съпоставки между „Обикновени хора“ и такива произведения като „Снаха“ и „Татул“, ако беше сравнил отделни образи с образи както от творби на наши писатели, така и от чужди. Това би подсилило още повече неговите изводи, би открило доброто му умение органично да подхожда към анализа, да бъде верен на духа на автора и неговото произведение.

Като цяло обаче монографичното изследване на Ал. Спиридонов „Образи и идеи в „Обикновени хора“ е добър успех

както за самия него, така и за нашата съвременна критика. Тази книга показва колко необходимо е навременното отреагиране на значителните литературни събития. Този пример е положителен, той дава основание да очакваме подобни изследвания и за романи като „Тютюн“, „Иван Кондарев“, тетриплогията на Димитър Талев и др. Чрез биографията на отделното произведение могат да се направят също интересни и трайни обобщения. Нека се надяваме, че в бъдеще критическите предпочитания ще нарастват, ще се обогатяват и изследванията за нашата съвременна социалистическа литература.

Стефан Коларов

„СЪКРОВЕНО, ИЗВОЮВАНО (ИЗ ИСТОРИЯТА НА СЪВЕТСКАТА ЛИТЕРАТУРА)“

от АЛЕКСЕЙ И. МЕТЧЕНКО.
С., Наука и изкуство, 1975. 443 с.

Напоследък не само в СССР, но и в редица страни се проявява голямо внимание към проблемите на социалистическия реализъм. Интересуват се както приятели, така и врагове. И основателно, защото днес това е едно от най-жизнеспособните прогресивни художествени направления в световната литература, намиращо се в центъра на ожесточени идейни схватки.

Утвърждаването, развитието и теоретичното осмисляне на социалистическия реализъм в руската съветска литература е основна тема в монографията на Ал. Метченко „Съкровено, извоювано“. Живият интерес на автора към миналото и съвременното състояние на световната марксистическа и прогресивна литературоведска мисъл определя високото теоретично равнище на произведението. Днес изследователите на социалистическия реализъм се стремят да разглеждат проблемите въз основа на богат конкретен материал. Ал. Метченко използва многобройни факти, за да докаже закономерната победа на социалистическия реализъм, да посочи, че самото литературно развитие го налага като най-плодотворен метод за съветската литература. Доказателството си авторът гради, опрян на методологическите принципи, завещани от Ленин, и преди всичко на принципа за строг историзъм, който изисква не ограничаване с резултата, а изследване процеса на развитие на литературното явление в цялата му сложност и противоречивост. Отличителна черта на монографията е полемичният ѝ стил. Ав-